

8. PAEFFGEN GMBH v. Germany, no. 25379/04, 21688/05, 21722/05 and 21770/05, ECHR, decision as of 18 September 2007 // European Court of Human Rights : сайт. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{«itemid»: \[«002-2549»\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{«itemid»: [«002-2549»]}) (дата звернення: 11.04.2018).

9. Калятин В. О. Доменные имена. М. : ИНИЦ Роспатента, 2002. 187 с.

10. Мексиканский миллиардер отсудил свой домен у мошенника // Право.ru. URL: <https://pravo.ru/interpravo/news/view/6833/> (дата звернення: 11.04.2018).

Одержано 13.04.2018

УДК 347.611

Лілія Іванівна Радченко,

*доцент кафедри цивільного права юридичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
кандидат юридичних наук, доцент*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ БАЗОВОГО ПОНЯТТЯ СІМЕЙНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Базовою категорією сімейного права, як з позиції практики, так і теорії завжди була і залишається поняття «сім'я». Сім'я є тим стержнем, навколо якого будуються різні види суспільних відносин, зокрема сімейні. Проте наповнення категорії сім'ї останнім часом певною мірою набуває суттєвих змін, що зумовлює відповідні зміни у законодавстві. Як справедливо зазначає у своїй праці В. І. Труба, зміни, що відбуваються у соціально-правовому житті зумовлюють зміни законодавчого матеріалу. Змінюється правова регламентація суб'єктного складу сімейних правовідносин, змісту суб'єктивних прав та юридичних обов'язків учасників сімейних правовідносин, що вимагає наукового осмислення та обґрунтування подальшого розвитку [1].

Перш ніж звернутись до положень спеціального законодавства, вважаємо за необхідне розпочати із аналізу деяких конституційних принципів, що є необхідною передумовою та правовим базисом для побудови правових конструкцій та категорій, у тому числі і категорії «сім'я». На наше глибоке переконання, саме Конституція є особливим показником у відношенні держави до загальнолюдських цінностей, серед яких виділяємо сім'ю. Однак, звертає на себе увагу певна невизначеність українського законодавця як щодо загальних підходів, принципів до сім'ї, так і до можливого її конституційного оформлення. Загалом у тексті Конституції України сім'я згадується кілька разів; у контексті невтручання в особисте і сімейне життя (ст. 32), права на достатній життєвий рівень (ст. 48), відповідальності за відмову давати показання або пояснення (ст. 63), щодо встановлення засад регулювання шлюбу, сім'ї (ст. 92), забезпечення особистої безпеки судді та членів його сім'ї. Заради справедливості слід підкреслити, що конституційне розуміння сім'ї (ст. 51) у приватноправовому значенні можна вбачати через призму поняття шлюбу, який ґрунтується на вільній згоді жінки і чоловіка. При цьому сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою.

Якщо виходити з позиції вітчизняного законодавства, то сім'я, насамперед, розглядається як соціальний інститут і як союз конкретних осіб (ч. 2. ст. 1 Сімейного кодексу України (надалі – СК України), а ст. 3 деталізує розуміння сім'ї з позиції, що вона є первинним та основним осередком суспільства [3].

Змістовне наповнення такого союзу як сім'я різниться у законодавстві різних країн. Проте, насамперед, слід проаналізувати підходи вітчизняного законодавства у цій сфері.

У найбільш загальному, класичному вигляді сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки (ч. 2. ст. 3 СК України). Відтак, законодавець ставить певні вимоги до союзу, за наявності яких закон визнає союз сім'єю. Таких вимог три: спільність проживання кількох осіб, ведення ними спільного побуту, наявність взаємних прав і обов'язків.

Водночас із загального правила, закон допускає, принаймні, два виключення; щодо спільного проживання і щодо множинності осіб у сім'ї. Так, подружжя вважається сім'єю і тоді, коли дружина та чоловік у зв'язку з навчанням, роботою, лікуванням, необхідністю догляду за батьками, дітьми та з інших поважних причин не проживають спільно. Дитина належить до сім'ї своїх батьків і тоді, коли спільно з ними не проживає. Якщо ж мова йде про одну особу, то вона також має права члена сім'ї (відповідно до пп. 2, 3 ст. 3 СК України).

З огляду на визначення юридичного розуміння категорії «сім'я», можна погодитись із думкою Я. М. Шевченко, яка у своїй праці підкреслила, що СК України, незважаючи на те, що ст. 3 має назву «Сім'я», концептуальної основи такого явища, як сім'я, належним чином не має. Сім'я – це складне суспільне явище, тому не дивно, що «чисто» правове поняття сім'ї встановити неможливо. Сім'я здійснює багатогранні функції – економічну, демографічну, пов'язана із широким спектром інших відносин – трудових, житлових, виховальних, організацією дозвілля, інтимними відносинами та ін. Усі ці відносини у взаємозв'язку і породжують таке суспільне явище, як сім'я [4, с. 464].

Натомість серед науковців відома також думка, що СК України надає визначення сім'ї, підкреслюючи, що «назва Кодексу – Сімейний зумовила необхідність законодавчого визначення сім'ї, чого не мав жоден з попередніх кодексів. Відсутність такої дефініції спричиняло цілу низку проблем. ... поняття сім'ї дається через формулювання її ознак» [5, с. 8].

Загалом, до прийняття Сімейного кодексу України розповсюдженим та досить сталим серед науковців було розуміння сім'ї як кола осіб, пов'язаних правами і обов'язками, підставою для яких є певні правові умови.

Так зокрема, О. В. Дзера, підкреслюючи про існування загального і спеціального поняття сім'ї, зазначає, що «в соціологічному розумінні сім'я – це союз осіб, який заснований на шлюбі, родстві, прийнятті дітей на виховання, що характеризується спільністю життя, інтересів, взаємною турботою... Сім'я являє собою особливе соціальноорганізоване об'єднання людей. Початок цьому об'єднанню, в основному, кладе шлюб, тому і при бездітних шлюбах існує сім'я... Сім'я – в юридичному розумінні – це коло осіб, які пов'язані правами і обов'язками, що випливають із шлюбу, родства, усиновлення або іншої форми прийняття дітей на виховання» [6, с. 34–36].

Можна також навести розуміння сім'ї, що було надане у спеціальному дослідженні І. В. Жилинковою, на думку якої сім'єю визнається об'єднання фізичних осіб, пов'язаних певною юридичною підставою – шлюбом (між подружжям), спорідненням (поміж дітьми, дідами, бабами, братами та сестрами), фактом прийняття дітей в сім'ю на виховання й іншими обставинами, які визнаються підставами виникнення сім'ї (між іншими членами сім'ї). Крім того, у праці робиться наголос, що в сімейно-правовому розумінні сім'я являє собою об'єднання осіб, пов'язаних між собою спільністю життя і взаємними правами і обов'язками, які випливають із шлюбу, споріднення, усиновлення і факту прийняття в сім'ю дітей на виховання [7, с. 14].

Не можна стверджувати, що після прийняття СК України у 2002 році, дискусії по даному питанню припинились, навіть навпаки, вони набрали нових потужних наукових обертів. І це пов'язано як і з тим, що СК України не містить легальної дефініції категорії сім'я, а формулює через її ознаки, про що наголошувалось раніше, а й і з тим, що на визначення сім'ї нині претендують різні галузі права.

Проблема трактування як дефініції «сім'я», так і «член сім'ї» для української науки цивільного права є неновою, і як виявилось, не пересічною. Дана проблематика виявилась актуальною як в теоретичній, так практичній площині, що відобразилось у необхідності офіційного тлумачення правових категорій.

Документом, направленим на вирішення питання про розуміння категорії «член сім'ї» стало Рішення Конституційного Суду України від 3 червня 1999 року (справа № 1-8/99) № 5-рп/99 (надалі – Рішення КСУ або Рішення КСУ про офіційне тлумачення терміна «член сім'ї») [8].

Саме це Рішення КСУ одним із перших офіційно виділило сукупність певних ознак сім'ї через розуміння кола осіб, які її складають. Причому, незважаючи на те, що Рішення КСУ стосується сімей окресленого ним професійного прошарку населення, надані у ньому тлумачення слід поширювати і на інші види сімей, незважаючи на те, яким видом професійної діяльності займається принаймні один із її членів. Адже законодавчий підхід, викладений у СК України, до розуміння сім'ї є загальним для усіх осіб, які її утворюють. І тут ніякого змістовного навантаження не буде мати значення професія особи. Сім'ї як осередок суспільства не можуть бути різними з огляду на те, чим займаються дружина, чоловік, діти, інші члени сім'ї. І лише у разі вирішення пільгових, соціальних питань, що надаються законом окремим категоріям населення, пов'язаних певною професійною діяльністю, визначальним моментом безумовно буде така діяльність особи.

Відтак, якщо проаналізувати згадане Рішення КСУ та з огляду на викладене, можна підсумувати, що членом сім'ї є особа, яка перебуває з іншим суб'єктом права у правовідносинах, природа яких може визначатися хоча б однією із наступних ознак (вимог): кровними (родинними) зв'язками; шлюбними відносинами; постійним проживанням; веденням з ним спільного господарства.

Якщо при визначенні права на пільги такі ознаки, як зазначено Рішенням КСУ застосовуються диференційовано при конкретному визначенні членів сім'ї, які мають право на названі пільги (що можна пояснити наявністю окремих спеціальних законодавчих актів), то в повсякденному житті така індивідуалізація не повинна мати значення. Навпаки, видається логічним загальний підхід: достатньо хоча б однієї з ознак (визначених у Рішенні КСУ як перелік, а не сукупність) для того, щоб визначити члена сім'ї.

На підставі проведеного розгляду визначення категорії «сім'ї» у цивілістичній доктрині та у законодавстві України можна відмітити відсутність єдиного доктринального розуміння та нормативного трактування змісту даного поняття. Її аналіз, зазвичай, здійснюється через призму окреслення ознак сім'ї, якими є наявність: кровних (родинних) зв'язків; шлюбних відносин; постійного проживання; ведення спільного господарства. Наявність принаймні однієї із вищезазначених ознак, може свідчити про появу сім'ї в юридичному сенсі цієї правової категорії.

Список бібліографічних посилань

1. Труба В. И. Семейные правоотношения как вид общественных отношений и их место в правовом регулировании. *Альманах цивилистики*. 2015. Вып. 6. С. 313.

2. Конституція України : закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 02.04.2018).

3. Сімейний кодекс України : закон України від 10.01.2002 № 2947-III // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14> (дата звернення: 02.04.2018).

4. Шевченко Я. Н. Понятие семьи и семейных правоотношений в семейном и гражданском праве Украины // Правовая система Украины: история, состояние и перспективы : в 5 т. Харьков : Право, 2011. Т. 3: Гражданско-правовые науки. Частное право / под общ. ред. Н. С. Кузнецовой. Харьков : Право, 2011. 680 с.

5. Ромовська З. В. Сімейне законодавство України. Гендерна експертиза. Київ : Логос, 2001. 40 с.

6. Сімейне право : навч. посіб. для студентів юрид. вузів та ф-тів / С. П. Індиченко, В. С. Голанчук, О. В. Дзера, Л. А. Савченко ; за ред. О. В. Дзери. Київ : Вентури, 1997. 272 с.

7. Жилинкова И. В. Правовой режим имущества членов семьи. Харьков : Ксилон, 2000. 376 с.

8. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Служби безпеки України, Державного комітету нафтової, газової та нафтопереробної промисловості України, Міністерства фінансів України щодо офіційного тлумачення положень пункту 6 статті 12 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», частин четвертої і п'ятої статті 22 Закону України «Про міліцію» та частини шостої статті 22 Закону України «Про пожежну безпеку» (справа про офіційне тлумачення терміна «член сім'ї») : рішення Конституційного Суду України від 03.06.1999 № 5-рп/99 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-99> (дата звернення: 02.04.2018).

Одержано 10.04.2018

УДК 347.416

Євген Олександрович Рябоконь,

доцент кафедри цивільного права

Київського національного університету імені Тараса Шевченка,

кандидат юридичних наук, доцент

ДО ПИТАННЯ ПРО СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «ЗАМІНА БОРЖНИКА У ЗОБОВ'ЯЗАННІ» ТА «ПЕРЕВЕДЕННЯ БОРГУ»

Одним з основних засобів забезпечення цивільного обороту є зобов'язання. Останнє опосередковує динаміку цивільних майнових правовідносин: набуття майна у власність або у користування, сплату грошей, виконання робіт, надання послуг, тобто націлене здебільшого на переміщення матеріальних цінностей від одних суб'єктів до інших. Будучи відносинами, зобов'язальні правовідносини в процесі свого розвитку можуть зазнавати певних змін, які можуть стосуватися й заміни сторін зобов'язання – кредитора або боржника.

Методологічною основою заміни боржника у зобов'язанні вважається ст. 520 ЦК України, яка регламентує, що боржник у зобов'язанні може бути замінений іншою особою (переведення боргу) лише за згодою кредитора, якщо інше не передбачено законом.